

«På gamle trakter i li og fjell»

- av Odd Bjørklund -

«Se bygdens åser skinner belyst av solens gull, mens dyre fedreminner gror opp av hjemmets muld». Slik kommer disse strofene der en vandrer i li og fjell og betrakter dette vidunderlige skue i midnattsolens av fjellvidder og grønne skoger.

I det fjerne ser en vann, og sideelvene som slynger seg i stilla og stryk nedover fjellsidene, med tilstøtende sildrene bekker som forenes til et sølvglitrende bånd der Storelven bukter seg nedgjennom skogdalen mot havgapet. Og der ute i elva er fiskeplassene i dype kulper og atkiper hvor forfedrene hentet seg sine fiskekokinger. Og der ute i strykene gikk ørreten i stimer mens harren stod i kulpene ute på dypet.

Den gjengrodde stien kroker seg frem langs elvekanten der hvor ferden har gått så mang en gang og hentet seg kokinger. En smyger seg langs elvebredden og kaster stanga, det er varmt i været så fisken biter. Myggen står som en sky omkring hodet, den stikker og er plagsom, den evige summingen suser i ørene den stikker og vibrerer. Oppe ved elvebredden fylles stillheten av Myrsnipas kaklende låter, og borte i bjørkekrattet høres Måltrostens skvattrende stemme.

Lenger borte går ho Klyvi og nikker og hakker opp frø og krabber, og sier sitt eget navn mens ho tripper videre. Og der borte hopper Minken opp ved en stein så plutselig, reiser seg på bakbena og kikker seg rundt med nysgjerrige blikk, hvor den med ett forsvinner sporløst i vannet.

Når solen davres mot midnattstider og fiskens nappelyst dør ut - blir kaffen kokt, og tyrvarmen brenner med rød flamme. Myggen holder seg noe på avstand fra den intense sterke tyrirøken. Natta er stille, det høres et uglerop i det fjerne med fuglekvitte i busker og kratt.

Vandringen går videre mot utløpet av Henrikelva som kommer sil-drende nedover lia, der den synger og skummer under mosegrodde torver som faller ut i hovedelva som en bredere bekk. Det var der han Sjersant-Hans på Øvergård hadde ei kvern og ei sag ved fossefallet. Det var ved Henrikelva han arbeidet, mens hans første kone druknet oppe i Divielva i flommen, ho Karen Markusdr. fra Storelvdalen, ho kom fra Frihetsli og skulle med mat til mannen sin.

Vandringen går videre mot den gamle seterveien oppetter lia, nå i nattetimene er det lett å følge den halvt igjengrodde seterstien mot Benelvdalen. Sola går ned bak Svendborglinden, himmelen har stått i en flammende brann, det er et farvesprakende skue over fjell og grønne skoger, der en sitter på ei vindfelt tørrfuru og nyter sommer-natten. Den gamle seterveien med sine vemodige minner fra forfedrenes tid. Det var han Gammel-Hans og ho Ragnhild Taraldsdr. som begynte med seter der inne i Benelvdalen i 1850 årene, og der inne har alle fem generasjonene på Øverby setret til 1930 årene. De ble nødt til å legge ned da rovdirene herjet i budskapen deres, det var rene slaktemarken der inne ved Benelva, den gang var det ulven som herjet verst.

Henrikmyra er i sikte fra seterveien

, der hvor han Bjørn Henrik bodde i ei gamle i sin tid, en finnlender som bodde der med sin kone, de var barnløs. Det var der borte i bakkene han plutselig ble overlumpet av en bjørn, øksa og kniven hadde han satt igjen i en rotstube et stykke fra. Bjørnen slo ha ned, så han mistet det ene øyet og halve hårmanken. Han Henrik lå der liksom livløs, mens bjørnen begynte å grave ei grop, da bjørnen død på hodet i graven løp han Henrik avsted. Han nådde såvidt båten ved elva, men da var bjørnen i helene på han Henrik. Så bjørn kan nok være farlig for mennesket.

Det er utsikt utover lia fra Skjeggefjellet hvor skogens ville dyr har vandret til alle tider. Det er stadig mere elgmøkk å se som ligger der i hauger og ser ut som sjokoladekuler, blank og fersk. I gresset ser en avtrykk av kalvene så helt blodfersk, nesten så graset reiser seg etter dem. Det var her oppunder Skjeggefjellet han Peder Thomassen og han Halvor Skjeggenes var på årfuggeljakt. De skulle gå hver sin vei, men møtes her på fremsida av fjellet.

Han Peder var en flink skytter og hadde skutt 6 tiurer, mens Halvor ikke hadde skutt noen. Han Halvor hadde 6 patroner igjen i lomma, men nu før disse er brukt - så skal det spørres død sa han. Da svarte Peder: «Da er det vel best at du skjøt deg sjøl».

Fra toppen av fjellet skimter en «Ryplarsvatnet» i det fjerne, vannet som er oppkaldt etter en finnlender som gikk under navnet «Ryplars» og bodde i ei gamle der. Han flyttet senere til Gammes bodde der i sin tid. Ryplarsvatnet var jo spiskammerset for de første dølene som slo seg ned i Dividalen, der hentet de sine fiskekokinger, da vannet var raptjukt av fisk i den tid.

Det er mange historier og sagn som dukker opp mens en sitter på toppen av «Ruten» og speider utover dette enorme panorama av vidder og skoger. I det fjerne innover mot grensen skimtes fjellene, og bakom «Ruten» går «Sandelvdalen» som i svinger ned mot Frihetsli.

Det var fra Frihetsli og ned gjennom Sandelvdalen og Langdalen til Jutulstad, han Sjersant-Hans dro en sekk korn på skikkelken, helt ned til melkverna for å males. Det var en strekning på 4 mil, og da kornet var malt dro han

samme vei tilbake. For nede på Jutulstad ved utløpet av Benelva hadde han Gammel-Hans på Øverby opprettet en mellemølle, det var den tid mens Jutulstad var seter under Øverby vest for «Ruten» går Rævelvskaret inn i Langdalen.

Det var der inne i skaret ei samekone holdt på å miste livet i en fødsel. Men en lege kom og reddet livet hennes og barnet, men samekona var opphengt under armene mellom to bjørketrær og i denne triste tilstanden kom legen tidsnok frem og reddet liv. Rænelva kommer rennende ut av en 20 meter høy fjellvegg, uten at det overfor fjellet finnes synlige kilder. Og bakenfor Ruten ligger der to offersteiner, hvor samene kom i sin fineste stas og ofret reinsdyr til Gudene.

På 14 og 1500 tallet begynte samene å holde tamme rein, istedenfor som før å basere seg på villrein som dengang var iferd med å minske i antall. Før har villreinen vært en hjørnestein i økonomien. Og der innover Dividalen og Naturparken finnes en rekke offerplasser fra fangstsamenes tid. Ved Anjavri ligger 2 offerplasser. Fra samme tidsperiode fins en hel kjøttgjemmer hvor villreinfangsten ble oppbevart, det var rom innmurt i steinrøysa. Det skal også være rundt Vommavatnet og Dærtavaggi disse huler finnes.

Nu har Dividal Nasjonalpark blitt en fredet plett i vårt langstrakte land, der hvor reinsflokkene vandrer omkring med rovdirene hakk ihel som Bjørn, ulv, jærv, gaupe, mår, rev, oter, røyskatt og alt i smågnagere. Og med et gryende rikt fugleliv av rype, årfugl heilo, rugde, falk og ørn m.fl. og inne på vidda ved vannene hekker gås, and, lom, myrsnippe, ugler, ravn, lappspurven og en masse andre fuglesorter.

I dag uler bilene hele 7 km innenfor Frihetsli, der hvor elven går i stryk mellom bergpallene. Der inne står tufter etter gamle tømmerkoier, der hvor dølene lå i måneder om vinteren. Og der ser en tufter av gamle tjæremiler, for der hadde naturen selv regulert seg med tyrirøtter og vindfelt furu. Og nedover Skakterdalen kaster elva seg ut i frådende skum, og elvebredden står enda urskogen merket av lynnedslag med tørrvridde grener og trær. Den smale dalen som smyger seg gjennom bergveggene. Der inne er tilholdssted

for rovdirene. På andre siden kommer Anjavassdalen som er en hengende sidedal til Divielva, og rett i mot Sverige slynger Divielva seg som en sammenhengende dal inn mot kjente samiske navn som Hagavomma og Saarivuoma og Leina. Og der rager fjellpartiene seg mot horisonten med Troms høyeste fjell «Kistefjell» med 1630m. Der inne ser en Jerta og Julusvarri, Navsti og Njunis.

Et panorama over samenes rike med beitamarker for reinen hvor han hadde sine kalvingsplasser. En passerer dalstrekninger forbi små vann, der lappspurven kvittrer opp av ris og kjerr. Kranier og knokler av reinsdyr kommer en over hist og her som minner om reinens tragedie i rovdirenes rike.

Over vidder høres fjellom og fjellvåkens klagende låter, hvor en ser korpen og ørn seiler oppe under skyene med sine årevåkne blikk, på egg og fugleunger ferdig til angrep.

Her innover Dividalen gikk flyktningenes rute mot Sverige under krigen, hvor mange måtte flykte unda Quisling og Terbovens sadisme. Det var en lang marsj, men turisthyttene ble benyttet inne ved Havgunomi og andre gammer langt der inne ved Anjavri.

Det er utsikt innover viddene fra Jerta og innover mot nordvest, et panorama med bølgende åser og hundreder av blinkende små vann i det fjerne. I en stekende gloende varm dag fortsatte vandringen med stinne skyer av mygg og åte mot Karasvannet som var et rikt fiskevann en gang i tiden som synger sin sang med bølgeskulp og hekkende fugler, i siv og kratt. En vandring videre over våte myrer, forbi små vann og bekketjuffer, svetten den hagler mest på grunn av den evige summingen og irriterende stikk av mygg og blindklegg. Men endelig er man fremme ved Chaneivannet og hytta. Hit kløyvet dølingene igjennom og kom hjem igjen med full kløv av blodrød kilosrøye. Her ute på halvøya ved vannet var reinmerkingen igang, hvor hundrevis av rein var innenfor gjerdet, hvor ingen undlot lassosens harde jerngrep. På viddene har det i det i uendelige tider vært reinens og samenes rike. Men da de første dølene koloniserte dalførene i Indre Troms kom de uvitende inn i samenes rike.

Det ble tvister som utviklet seg til vold, tyveri og ran og mord. Fogd Holmboe som var foregangsmann for koloniseringen av dalførene, hadde ikke informert om denne urbefolkningen som hadde bodd inne på «Kjølen» i uendelige tider, muligens i tusner av år. Helt fra 1750 årene da grenseforholdene for samene ble regulert, hadde det vært harde utfall mot den Samiske befolkning fra fogder og andre embedsmenn. Fogd Holmboe som ivret sterkt for koloniseringen av dalførene. Sitat fra 1777 av hans inlegg: «Disse unyttige og skadelige omløbende Lapper» er det just som man ønsker at faae utryddede af

landet. Præsteskabet maate alvorlig tilholdes ei at antage saadanne Overløbere til Guds Bord og endu meget mindre ægtevie dem». En skal strags forjage dem som fredløse Folk ud af Landet. Denne Forjagelse kan ikke skee paa anden eller begvemmere maade, end at deres opførte gammer eller beskrevne Torv-Hytter bliver nedrevne og opbrendte. Dette er den eneste maade hvorved jeg formeener efter mulighet overveielse, at skogens ødeleggelse kan hemmes, da deres udryddelse ere dertil det eneste «Middel». Verre kunne det ikke sies.

Heldigvis har tidene forandret seg, idag har vi ingen gnissninger mellom bumenn og samer, vi lever i den beste fordragelighet.

Men vandringen må gå videre innover viddene som går inn mot «Store Rosta» hvor kun en og en halv mil ligger på norsk område. I dag er fjellvidda utbygd med fjellstuer som Dærtahytta og hytta ved StorRosta.

«Store Rosta» skal være 5 mil langt, men bare en halv mil ligger på norsk side. Vannet på denne sida er omgitt av stupbratte fjellsider og under fjellsiden går elva i fosser og stryk ned mot Rostadalen. Det er bare vidder, tundraen blir uendelig - så langt øye kan se. Fjellet var slett som på et stuegulv, intet kratt og heller ikke den gråhvite reinmosen hindret. Ute ved vannet ligger moltemyrene, det er gule lepper i det uendelige. Over dette månelandskapet står midnattsolens som en rød klode over horisonten mot nord mot Moskomassivet, med sine stupbratte fjellsider og gråblå jøkler med små isbreer. Og borte i hellingene går reinsflokkene, noen følger etter av nysgjerrighet, mens noen blir borte ved Lervatnet. Det var en gang et rikt fiskevann som mange har tatt opp sine kiloer av storøye. Steingamma ligger der med sine minner fra fortidens tid. Det er et panorama å skue innover viddene mot øst og grensen, det blinker i små vann med hekkplasser for trekkfugl som gås, lom, and og andre svømmefugler.

Man følger elva nedover mot Moskahøydene, snart åpner Rostadalen seg med Likkafjellene på den andre siden. Her innover tundraen streifer ulv og jerv etter reinskockene, skjellottene forteller om dyrenes tragedie i denne fjellverden. Det var her over Moskahøydene flyktninger strømmet over grensen under krigen, den korteste veien var å komme seg ned til Mokkaomma, og Sverige. Det er mer enn 40 år siden alle disse nasjonene som polakker, jugoslaver russefanger og mange andre. Man har enda ikke glemt denne, og undres hvordan de nå har det. Det var mange man ikke fikk kontakt med etter krigen, det ble det siste farvell der inne på Moskahøydene. Det var en eventyrlig vandring i Dividalens naturpark og denne fjellverden. Når Trollelva er passert og kommet seg til Storsletta, da er man igjen på hjemlige trakter.

